

2007 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ ÖNCESİNDE SİYASİ PARTİ TÜZÜKLERİNİN ÜYE STRATEJİLERİ BAĞLAMINDA ANALİZİ*

Yrd. Doç. Dr. H. Serkan AKILLI

Nevşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

h.serkanakilli@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye'deki on iki siyasal partinin tüzükleri, üyelik stratejileri bağlamında incelenmiştir. Genel bir çerçevede siyasal partilerin örgütsel ve söylemsel açılarından geçirdikleri dönüşümlere ve kartel parti modeline yer verildikten sonra, çalışmaya dahil edilen partiler yapılan temel bileşen analizinin sonuçlarına göre üç başlık altında gruplandırılmıştır. Bunlar disiplin partileri, hak partileri ve görev partileri olarak isimlendirilmiştir. Tartışma bölümünde kartel parti modeli kapsamında bir değerlendirme yapılmış, var olan yasal çerçevenin üye stratejileri açısından geniş bir çeşitliliğe izin verdiği, ancak partilerin bu olanakları parti içi demokratikleşme yönünde kullanmakta isteksiz oldukları öne sürülmüştür. Türkiye'deki siyasi partilerin üye stratejileri ve örgütsel yapıları üzerine daha yoğun çalışmalar yapılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal partiler, parti üyeliği, kartel parti modeli, 1982 Anayasası, içerik analizi

AN ANALYSIS OF THE STATUTES OF POLITICAL PARTIES WITH RESPECT TO MEMBERSHIP STRATEGIES BEFORE GENERAL PARLIAMENTARY ELECTION OF 2007

ABSTRACT

In this paper, the membership strategies of twelve political parties in Turkey have been analyzed based on the content analysis of the party statutes. After a general overview of the changing party organizations, the parties have been classified into three major groups and the findings have been discussed with respect to the cartel party model. In the last section, it was claimed that the current legal frame permits a wide array of membership strategies, although the political parties are unwilling to benefit from these capabilities to enhance intra-party democratization. It is proposed to intensify studies about membership strategies and organizational structures of political parties in Turkey.

Keywords: Political parties, party membership, cartel party model, Constitution of 1982, content analysis

* Bu çalışma yazarın doktora tezindeki bir bölümden türetilmiştir.

GİRİŞ

Türkiye’de partilerin ideolojilerinin, seçmen profillerinin ve seçim sonuçlarının yorumlanmasına yönelik çalışmalar yanında, parti yapılanmaları ve partilerin üyeleriyle ilgili çalışmaların nispeten daha az sayıda kaldığı söylenebilir. Nitekim Ayşe Güneş Ayata (1992: 11-12), Türkiye’deki aktif siyasal parti yaşamına rağmen parti örgütlerinin üyeleriyle ilgili sistemli bir çalışmanın eksikliğine ve siyasal partilerin üye kayıtlarının güvenilir olmadığına dikkat çekmiştir. Ne yazık ki, siyasal partilerin kayıtlarıyla ilgili bu tespitin günümüzde de geçerli olduğu söylenebilir. Daha yakın zamanlı çalışmasında Ömer Faruk Gençkaya (2002), partilerin finansman kaynaklarını çözümlerken siyasal partilerin malî kayıtlarının eksikliklerini ve denetimlerdeki aksaklıkları ortaya koymuştur.

Uluslararası yazındaysa, parti üyeliği önemli bir çalışma alanı olmuştur. Günümüz siyaset bilimi anlamında kullanıldığı biçimiyle siyasal partilerin ortaya çıkışları, burjuvazinin aristokrasiye karşı gelerek siyasal iktidarda pay sahibi olduğu 18. ve 19. yüzyıllara rastlamaktadır. Sistematik olarak siyasal partilerle ilgili yapılan çalışmaların kökeniyse çok daha yakın bir zamana, II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. Maurice Duverger’in 1951 yılında yayımlanan ve partilerin örgütsel özelliklerine göre oluşturduğu parti sınıflandırmasının yer aldığı *Siyasal Partiler* isimli klasik eseri, bu açıdan bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Duverger çalışmasında temelde iki tür parti örgütlenmesinden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi, daha çok sınırlı oy ilkesinin geçerli olduğu zamanlarda oluşmaya başlayan kadro partileridir. Kadro partileri az sayıda ve seçkin üyelerden oluşan, yalnızca seçim dönemlerinde etkinleşen ve parti disiplini açısından zayıf partilerdir. Duverger’in sınıflandırmasında yer alan ikinci temel parti örgütlenmesi türü kitle partileridir. Kitle partileri tarihsel olarak işçi sınıfının parlamenter siyasal yaşama katılmasıyla oluşmaya başlamıştır. Temsil ettikleri toplumsal kesimlerin düşük gelirli ve az eğitilmiş olması, kitle partilerini bir yandan çok sayıda üye edinmeye, diğer yandan da üyelerine yoğun bir eğitim vermeye yöneltmiştir. Kitle partileri, kadro partilerinin tersine yalnızca seçim zamanlarında değil, sürekli olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca kitle partileri, belirli bir toplumsal sınıfın temsilcisi olma iddiasında olduğu için, partinin türdeş bir üye profili ve belirgin ideolojik özellikleri bulunmaktadır (Duverger; 1993:104-187).

Duverger’in sınıflandırması kendisinden sonra gelen yazını büyük ölçüde etkilemiş olmasına rağmen, savaş sonrası Amerika ve Avrupası’nda yaşanan toplumsal değişiklikler, 1966’da Otto Kirchheimer’in ‘catch-all’ (hepsini içeren) adı altında bir parti örgütlenmesinin oluşumunu çözümlemesine yol açacak kadar siyasal partilerin yapısını etkilemeye başlamıştır. Duverger, kitle partilerinin modern yapıları nedeniyle arkaik kadro partilerine üstün geleceklerini ileri sürmüş olmasına karşın

Kircheimer, Avrupa partilerinin merkeze yöneldiklerini ve parti üyeliğinin partizan niteliğini kaybedeceğini öngörmüştür (Aktaran Wolinetz, 2002:140). Seçmen kitlesi giderek artan bir sınıfsal çeşitlilik gösterdikçe kitle partileri ideolojilerini yumuşatmaya; iktidara gelmenin yolu demokratik ve genel oy hakkına dayalı seçimlere dayandıkça kadro partileri toplumsal kesimlerin isteklerine daha fazla dikkat etmeye zorlanmışlardır.

Seymour Lipset (1993), bu öngörünün bir ölçüde gerçekleştiğini, toplumsal sınıfların siyasetteki güçlerinin azaldığını ileri sürmektedir. Ona göre, kitleleri siyasal yaşama sokan refah toplumu düzeni, ironik biçimde, zamanla kitlelerin siyasetten uzaklaşmasının da yolunu açmıştır. Lipset (1993:297-298), bunu temelde iki nedene dayandırmaktadır. Bunlardan birincisi, kitle partilerini yaratan işçi sınıfının değişen ekonomiyle birlikte kendi içinde çok farklı gruplara ayrılmasıdır. Fordist üretim biçiminin yarattığı tek tip işçi profili, benzer amaçları ve değerleri seslendiren kitle partilerine olanak sağlayabiliyorken, beyaz yakalı olarak tanımlanan yeni çalışanlar arasında böylesine bir birlik sağlamak güçleşmiştir. Lipset'in değindiği ikinci nedense, refah devletinin ekonomik bir aktör olarak işçiler ve patronlar arasında uzlaştırıcı bir rol oynamasıdır. Sermaye, devlet ve sendikalar arasında korporatist bir pazarlık sürecine dayanan refah devleti işçi sınıfının koşullarını iyileştirdikçe işçi sınıfı da örgütlenme istekliliğini kaybetmiştir.

Ancak krizler ve küreselleşme olgusu, Kircheimer'in merkezileşme öngörüsünü tartışmalı duruma getirmiştir. Refah devletinin kendisi gibi, refah döneminin klasik temsili siyasal partileri de 1970'lerde yaşanan krizlerden ve sonrasında yaşanan küreselleşme süreçlerinden olumsuz etkilenmiştir. Bu etki kendisini parti üyeliği (Mair, Biezen:2001), siyasetçilere duyulan güven (Putnam et al.:2000) ve seçimlerde oy kullanma (Gray, Caul:2000) gibi göstergelerde izlenen düşüşle göstermektedir. Belirtilen göstergelerin partiler ve toplumlar arasında işaret ettikleri uzaklaşmanın sınıf ve üretim ilişkilerindeki değişim, karar alma mekanizmalarının ulusal sınırları aşması ve vatandaşlardan uzaklaşarak demokratik denetimi güçleştirmesi, siyasetin profesyonelleşmesi, partilerin izleyebilecekleri politikalarda benzeşmesi, insanların siyasetten beklentilerinin olmaması gibi birçok nedeni sayılabilir. Ancak bu nedenler ne olursa olsun, partilerin örgütsel ve söylemsel yapıları bu kopuştan etkilenmiş ve yeni parti stratejilerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Lawson ve Poguntke'nin (2004:1-14) söylediği gibi modern siyasal partiler, iletişim ve katılım kanallarının arttığı, siyasal alanların ulus üstü ve yerel ölçekte çoğaldığı ve kişisel tercihlerin ve çıkar gruplarının çeşitlendiği günümüzde toplumsal çıpalarını koruyabilmek için gitgide daha çok sermaye yoğun basın ve pazarlama kanallarını kullanmak durumunda kalmış, diğer yandan partinin ideolojik karakterini silikleştirecek biçimde çıkarların

uzlaştırılmasından çok çıkarların toplandığı kurumlar haline gelmişlerdir. Öte yandan üye ve eylemcilerin desteğini yitirmeye başlayan partiler giderek daha fazla devletin mali kaynaklarına yaslanmak ve diğer çıkar örgütleriyle işbirliği yapmak durumunda kalmışlardır. Öyle ki Heidar ve Saglie (2003:221-222), partilerin örgütsel veya resmi temsil kanallarından çok gayri resmi ağlar yoluyla parti politikalarının belirlendiği ağ partilerine dönüştüğünü ileri sürmüştür; Carty (2004:9-12) ise parti merkezlerinin geniş kapsamlı temalar ve stratejilerin belirlenmesinden, buna karşılık yerel parti örgütlerinin *ürünü* kendi yerel çevrelerine ulaştırmak ve yerel ihtiyaç ve kaynaklara odaklanmakla sorumlu oldukları bir bayilik (*franchise*) tipi bir parti yapılanmasından bahsetmiştir.

Parti örgütlenmelerinde yaşanan bu değişimlerin incelendiği çalışmalardan bir diğeri, Katz ve Mair'in 1995 yılında yayınlanan "Değişen Parti Örgütlenmesi Modelleri ve Parti Demokrasisi: Kartel Partinin Yükselişi" (Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party) isimli makalesidir. Katz ve Mair (1995:16-21) değişen toplumsal ve siyasal bağlam ile birlikte klasik kitle partilerinin önce hepsini içeren (catch-all) partilerine, daha sonra da kartel partilerine dönüştüğünü savunmuşlardır. Partiler giderek birbirine daha fazla benzeyen bir seçmen kitlesine seslenmek durumunda kalmış, politikaları, stilleri, seçim kampanyaları önceki dönemlere göre daha az bir ayrılık göstermeye başlamıştır. Yazarlar, siyasal partilerin, yukarıda ifade edilen değişimler sonucunda toplumsal çıpalarını kaybettikleri için, malî olarak üyelerinden aldıkları paraya değil devletten aldıkları paraya bağımlı hâle geldiklerini, bu nedenle sivil toplumun temsilcileri olmaktan çıkıp devletin temsilcilerine dönüştüklerini ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan parti kanunları ve devlet kaynaklarına erişim için uyulması gereken kurallar partileri giderek benzer örgütlenme biçimlerine yöneltmiştir. Öte yandan yazarlar partilerin, örgüt yapılarına şekil veren bu düzenlemeler karşısında pasif olmadıklarını, bu düzenlemelerin de yine siyasal partiler tarafından belirlendiğini belirtmekte, bu düzenlemelerin belirlenmesinde ise partiler arası rekabet yerine işbirliği olması gerektiğini söylemektedirler. Yazarlara göre seçimlerde kaybetmek veya kazanmanın bedelinin azaldığı bu ortamda, partiler varlıkları sürdürebilmek için kaynaklara erişebilmek adına rakipleriyle işbirliği yapmak yoluna gidebilmekte, devlet kaynaklarını kendi aralarında bölüşmeyi rekabete üstün tutabilmektedir. Yazarlara göre var olan kartel partileri devlet kaynaklarını kendi müşterilerine (clientele) dağıttıkça toplumsal tabanlarından daha fazla kopmakta, buna karşılık güçlerini koruyabilmek için seçim sistemi, sandığa erişim, devletin medya kanallarının ayrıcalıklı kullanımı veya hazine yardımları gibi araçlarla kartel dışında kalan diğer partilerin yükselişini engellemeye çalışmaktadırlar.

Siyasal partilerin sivil toplum ve devlet arasında bir aracı olmaktan çıkıp devletin birer temsilcisi konumuna gelmeleri partilerin örgütsel yapılarını, seçim stratejilerini ve üyeleri ile olan ilişkilerini de etkilemektedir. Kartel parti modelinde politikalar kendi adlarına belirlenmekte, profesyonelleşmekte, teknokratlaşmakta ve partiler arası rekabet toplumun etkin ve verimli yönetilmesi üzerine odaklanmaktadır. Partiler politikalarındaki ayrılıklardan çok imajlar, görünümüler üzerinden rekabet etmektedir. Bu çerçevede seçim kampanyaları da sermaye yoğun, profesyonel ve merkezi hale gelmekte, partiler seçim kampanyalarında da seçmenlerden aldıkları mali güce değil devlet kaynaklarına dayanmaktadır. Öte yandan partilerin üyelerine karşı daha az sorumlu olması, parti üst yönetimi ve üyelerin birbirlerinden görece özerk davranabilmelerini sağlamakta, parti politikalarının belirlenmesinde üye olanlar ve olmayanlar arasındaki katı çizgiler belirsizleşmektedir. Partiler parti etkinliklerine üye olsun olmasın tüm seçmenleri davet etmekte, ön seçimlere katılmalarını istemektedir (Katz, Mair; 2009:755) . Üyelikle ilgili bu geçirgenlik, kartel partilerin maddi olarak olmasa bile toplumda bir yer edinebilmeleri için çok sayıda seçmene ulaşmak amacıyla izlediği bir yöntem olarak kabul edilebilir. Ancak üyelik konusundaki bu tutum patronaj pozisyonlarının dağıtılmasına geldiğinde çok daha seçici bir duruma gelmektedir (Bollevy; 2008:2) .

Kartel parti tezi, makalenin yayınlanmasından sonra birçok çalışmada test edilmiş, eleştirilmiş veya bazı varsayımları doğrulanmıştır. Örneğin popülist partilerin yükselişini ele alan Bottom'a (2003) göre kartel partilerle toplum arasında genişleyen bu boşluk popülist partilerin kendilerini halkın gerçek temsilcileri olarak tanıtabilecekleri verimli bir alan açmaktadır. Abedi (2004: 91-102) de bu varsayımı sınımış ve siyasal alan daha fazla kartelleştikçe sistem karşıtı partilerin daha fazla şansa sahip olduklarını bulmuştur.

Kartel parti modelinin, Türk siyasal partilerinin üyeleriyle ilişkileri bağlamında tartışılması önem taşımaktadır. Çünkü 1982 Anayasası'nın değişikliklerden önceki biçimiyle kartel parti tipine uyumlu bir parti yapılanmasını öngördüğü söylenebilir. 1982 Anayasası'nın 68. ve 69. maddeleri, 1995 ve 2001 değişikliklerinden önce, siyasal partilerin içinde işleyecekleri yasal çerçeveyi oldukça dar bir alan olarak çizmiştir. Söz konusu maddeler siyasal partileri malî olarak devlete tâbi kılmış, ideolojik yelpazeyi merkeze doğru daraltmış, sivil toplum örgütleriyle partilerin ilişkilerini kesmiş ve partileri devlet politikasının araçları konumuna getirmiştir. Siyasi Partiler Kanunu ve seçim yasalarıyla, birkaç büyük parti dışındaki partilerin mecliste koltuk kazanabilmesi barajlar yoluyla engellenmiştir. Öte yandan, üye aidatları ve hazine yardımları arasındaki derin asimetriyi gösteren Gençkaya (2002), parti finansmanının devlete bağımlı hâle gelmesinin demokratik gelişme için oluşturduğu tehditleri

açıkça göstermiştir. Bu nedenlerle tartışma kısmında, elde edilen bulgular kartel parti modeli çerçevesinde yorumlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye'deki on iki siyasi partinin üyelik stratejilerinin karşılaştırmalı bir biçimde belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada incelenen on iki parti alfabetik sıraya göre Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Anavatan Partisi (ANAP), Bağımsız Cumhuriyet Partisi (BCP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokrat Parti (DP), Demokratik Toplum Partisi (DTP), Genç Parti (GP), İşçi Partisi (İP), Liberal Demokrat Parti (LDP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) ve Saadet Partisi'dir (SP). Bu partilerin üye sayılarının toplamı, Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde talep edilen 2006 yılı Yargıtay verilerine göre, 6.164.350'dir. Türkiye'de bir siyasi partiye üye olanların sayısıysa 6.561.871'dir. Böylelikle, ülke genelindeki parti üyelerinin %94'lük bir bölümünü kapsayan partiler seçilmiş olmaktadır. Bu partilerin seçilmesindeki diğer bir neden, partilerin geniş bir ideolojik yelpazeyi temsil etmeleridir.

Partilerin üyeleriyle olan ilişkilerini karşılaştırabilmek için, partilerin üye stratejilerini birbirinden ayırt edebileceği varsayılan sekiz bağımsız değişken belirlenmiştir. Bunlar üye sayısı, üyeliğe giriş gücü, üyeliğin sona erdirilme kolaylığı, üyelerin hak ve görevlerine verilen önem, eğitim ve aidatın parti için önemi ve disipline yapılan vurgudur. Değişkenlere ait verilerin toplanması ve analizi için nicel metin analizi ve faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Kullanılan yöntemin ve bulguların açıklamasına geçmeden önce bir noktaya değinilmesi gerekmektedir: Bu çalışmada partilerin üye stratejileri yalnızca tüzükleri bağlamında değerlendirilmektedir. Partilerin fiilen uyguladıkları stratejiler, tüzüklerinde belirtilenlerden elbette farklı olabilir. Ancak, parti tüzükleriyle gerçek uygulamalar arasındaki farklılıkların analizi bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu kısıt, yapılan çalışmayı anlamsız kılmamaktadır. Çünkü tüzükler, ilgili aktörler arasında bir uyumsuzluk olduğunda hukuksal dayanak olarak kullanılacak en önemli metinlerdir. Bu nedenle de parti yöneticileri ve üyeler arasındaki ilişkileri yansıtabileceği düşünülmelidir.

Partilerin üye sayılarıyla ilgili güvenilir bir kaynak bulmak, çalışmada karşılaşılan ilk zorluk olmuştur. Yukarıda parti kayıtlarıyla ilgili değinilen sorun, üye sayıları konusunda da geçerlidir. Abdullah Mutlu (2005:125-126), Yargıtay kayıtlarına göre 1999 yılında siyasi partilerin toplam üye sayılarının 13 milyon civarında olduğunu, bu sayının 24.03.2005 tarihli Yargıtay verilerine göre 9.039.420 olduğunu bildirmektedir. Ancak,

Yargıtay Siyasal Partiler Bürosu'nun siyasal partilerin üye sayılarını kimlik numaralarına göre izlediği SİPAR programına geçişi sonrasında bu sayı 6.164.350'ye düşmüştür (<http://www.haberler.com>). Günümüz demokrasilerinde partilerin üye sayılarını arttırmak için çalışmaları, kuşkusuz en önemli amaçlarından bir tanesidir. Parti işlerinin yürütülmesi, toplumda partinin tanıtılması, açıklanması ve yeni üyelere ulaşılması gibi alanlarda üyelerin rol üstlenmeleri beklenmektedir. Ancak partiler kendi kimlikleri doğrultusunda bu alanlara farklı ağırlıklar verebilmekte, üyelerinden beklentileri değişiklik gösterebilmektedir (Turan, 1976:106). Elbette üye sayısını arttırmanın başka nedenleri de bulunabilmektedir. Üye sayısındaki artış, bir yerel örgütün merkezdeki konumunu güçlendirebilmekte ve bir başarı ölçüsü olarak görülebilmektedir. 1980 sonrası Türkiye'de de partilerin üye sayılarını arttırmak için genel merkezlerin yerel örgütlere telinde buldukları, üye sayılarını arttırmanın yerel örgütler düzeyinde önemli bir başarı ölçütü olduğu söylenebilir. Üye sayısını arttırma üzerine yapılan bu vurgu bir takım olumsuz sonuçlara da yol açmıştır. Siyasal partilerin üye sayılarının bilgisayar sistemine girilerek takip edilmesini sağlayan Yargıtay'ın SİPAR (Siyasal Partiler) programına geçiş sonrasında partilerin üye sayısında yarıya yakın bir düşüş olduğu saptanmıştır. Bu düşüşün nedeni olarak çifte girişler, farklı yerleşim birimlerinde aynı kişilerin üye olarak gösterilmesi ve üye sayısını çok göstermek için kullanılan uygulamalar gösterilmiştir.

Çalışmamızda partilerin üye sayıları çalışmanın yapıldığı 2007 yılındaki son veriler olan 2006 yılı başı itibariyle Yargıtay'ın SİPAR sistemindeki kayıtlara göre belirlenmiştir. Aslında partilerin üye sayılarının, ele alınacak diğer değişkenlere bağımlı olduğu da düşünülebilir. Ancak bu çalışmada üye sayısı da parti stratejisinin bir bileşeni olarak kabul edilmiştir. Üyeliğe giriş güçlüğü ve üyeliğin sona erdirilmesinin kolaylığı değişkenlerinin, partinin üye sayısını sınırlı tutma veya arttırma eğilimini gösterebileceği düşünülmüştür. Giriş güçlüğü, bir kişinin partiye üye olmak istemesi durumunda var olan üyeler veya ilçe ve il örgütlerinden kaynaklı itirazların ve süreçlerin en kötü senaryoda ne kadar süreceği hesaplanarak bulunmuştur. Hesaplama parti tüzüklerindeki takvimler kullanılmış, bu sürelerin belirsiz olduğu durumlarda tüzükle tutarlı ve diğer partilerin alt ve üst sınırlarına uygun bir süre atanmıştır. Bu değişkenle partinin var olan üyelerinin ve ilçe örgütlerinin aday üyelere karşı yaklaşımı konusunda da bilgi edinilebileceği düşünülmüştür. Üyeliğe giriş süresi uzadıkça ilçe örgütlerinin ve var olan üyelerin itiraz güçlerinin arttığı, partinin yeni üyeler konusunda daha seçici olduğu varsayılmıştır.

Üyeliğin sona erdirilme kolaylığını bulabilmek içinse üyeliğine son verilme istenen bir partiliye tanınan toplam itiraz süresi hesaplanmıştır. Toplam itiraz süresi arttıkça, partinin var olan üyelerini elinde tutma

eğiliminin de arttığı varsayılmıştır. Bu değişken aynı zamanda ilçe ve il yönetimlerinin genel merkezle arasındaki ilişki konusunda da ipuçları vermektedir. Çünkü çoğu partide itiraz süresinin uzunluğu bir üst organa müracaat edebilme hakkından kaynaklanmaktadır. Bu organların sayısı arttıkça alt organların yetkileri azalmaktadır. Tüzüklerinde itiraz süresi göstermeyen partiler için bu değer diğer partilerdeki en düşük değer olarak atanmıştır.

Üye sayısından sonra, partinin mevcut üyeleriyle ilgili eğilimlerini belirleyebilmek için üyelerin hak ve görevlerine ne derecede önem verildiği ve parti içi disipline, eğitime ve aidatlara yapılan vurgu araştırılmıştır. Bu yapılırken iki ayrı nicel metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Üyelerin hak ve görevlerine verilen önemi belirlemek için hak ve görevlerle ilgili bölümlerdeki kelime sayısının tüzükteki kelime sayısına oranları hesaplanmıştır. Parti içi ilişkilerde disipline verilen önem ise ‘disiplin’ kelimesinin frekansının toplam kelime sayısına oranıyla hesaplanmıştır. Aynı yöntem ‘eğitim’ ve ‘aidat’ (bu aramada ödenek ve ödenti kelimeleri de eklenmiştir) kelimeleri için de kullanılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere ait Veriler

	Üye Sayısı	Üyelğe Giriş Güçlüğü	Üyelğin Sona Erdirilme Kolaylığı	Haklar	Görevler	Eğitim	Aidat	Disiplin
DTP	277	60	20	0,005473	0,212717	0,001735	0,001268	0,00861
BCP	1581	45	5	0,009149	0,100901	0,001067	0,001677	0,007929
ODP	3435	110	90	0	0	0	0,001242	0,009246
LDP	6338	76	10	0,003928	0,202222	0,000258	0,000708	0,007985
IP	16735	30	90	0,004348	0,130556	0,000483	0,001691	0,014976
SP	121559	110	22	0	0,238022	0,000133	0,000266	0,011309
GP	158529	110	5	0,004727	0,21789	0,000135	0,001418	0,007427
MHP	307747	45	5	0,004893	0,091234	0,000191	0,000953	0,006609
CHP	529703	106	30	0,003922	0,123252	0,001894	0,000541	0,006898
ANAP	891827	32	10	0,00349	0,228402	0,000395	0,000922	0,006914
AKP	1834520	60	30	0,000833	0,082543	0,000159	0,000833	0,006109
DP	2292376	75	15	0,003968	0,107833	0,000059	0,000651	0,00687

Partiler arasında bu değişkenler arasında hangilerinin üyelik stratejilerinde belirleyici olduğunu bulabilmek için SPSS istatistik programında faktör analizi yapılmıştır. Bu yapılırken temel bileşen metodu kullanılmış, rotasyonun belirlenmesinde equamax yöntemi seçilmiş, 0,10 altındaki mutlak değerler göz ardı edilmiştir.

Tablo 2. Temel Bileşen Matrisi

	BİLEŞEN		
	1	2	3
Üye sayısı	-,725		-,487
Haklar		,838	,432
Görevler			,812
Eğitim		,343	,535
Aidat	,456	,774	
Giriş gücüğü		-,753	
Sona erme gücüğü	,752		-,587
Disiplin	,886		

BULGULAR

Tablo 2’de gösterildiği gibi, faktör analizi sonucunda partiler arasında üye stratejilerini farklılaştıran üç temel bileşen bulunmuştur. Söz konusu bileşenlerin birincil değişkenlerine göre partiler üç grupta değerlendirilmiştir. Bunlar disiplin partileri, hak partileri ve görev partileri olarak isimlendirilmiştir. Birinci bileşenin en önemli bağımsız değişkeni partilerin disiplin üzerine yaptıkları vurgu (0,886) olarak belirmektedir. Diğer bir deyişle, disiplin değişkenine en fazla vurguda bulunan partilerin bu grupta değerlendirilmesi uygun olacaktır. Söz konusu partilerin aynı zamanda üyeliğin sona erdirilmesi konusunda ilgili üyeye uzun bir süre tanyacakları da söylenebilir. Nitekim yapılan ilgileşim testinde disiplin ve üyeliğin sona erdirilme gücüğü değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu, dolaylı olarak, söz konusu partilerin genel merkezlerinin ilçe ve il örgütlerine diğer partilere oranla daha az yetki tanıdığı anlamına gelmektedir. Çünkü itiraz süresi kararın verildiği organın bir üst makamına ve son olarak da genel merkeze itiraz hakkının olmasıyla birlikte uzamaktadır. Diğer yandan bu partilerde aidatlar da önemsenmektedir. Aidatlar ve disiplin bir arada düşünülüğünde, üyelere düzenli aidat ödemesinin beklendiği söylenebilir. Söz konusu partilerin dikkat çekici bir başka özelliği, partinin üyelerine sağladığı hakların ve bu haklar karşılığında üyelere yüklediği görevlerin azlığıdır. Bu türden bir partinin üyelerinden asıl beklentisinin parti politikalarına, liderine veya ideolojisine yüksek derecede sadakat olduğu ileri sürülebilir.

İkinci gruba giren partilerin en önemli özelliği partinin üyelerine tanıdığı hakların önemidir (0,838). Üyelerinin haklarına görev ve disiplinden daha çok önem veren partiler bu grupta değerlendirilebilir. Haklardan sonra bu partiler için önem taşıyan ikinci öge üye aidatlarıdır. Bu iki değişkenin birbirleriyle ilgileşimli oldukları yapılan ilgileşim testinde de desteklenmiştir. Bu gruptaki partiler üye aidatlarına ne kadar önem veriyorsa üyelerine o kadar hak tanımaktadırlar. Diğer yandan üçüncü gruptaki partilerde olduğu kadar olmasa da parti içi eğitime de önem verilmektedir.

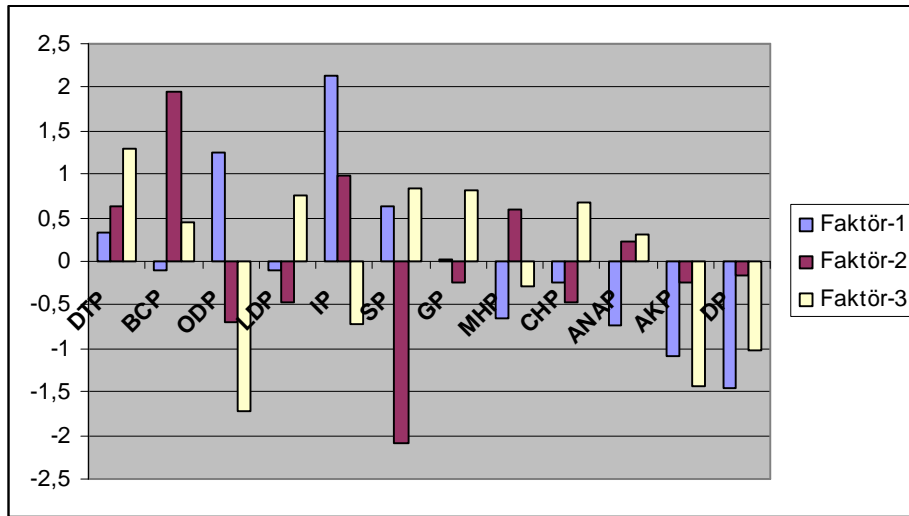
Bir başka deyişle, bu gruba giren partiler, üyelerinin parti politikalarını öğrenmelerini amaçlamaktadırlar. Bu gruba giren partilerin aidalara yaptıkları vurgu, bu partilerin üyelerine bağımlı partiler oldukları izlenimini uyandırmaktadır. Diğer yandan haklar karşısında disiplin ve görevlere önem verilmemesi, üye sayısını arttırma isteğinde oldukları görüşünü desteklemektedir. Bu partiler için üyeliğe son vermenin son derece kolay olması bir çelişki olarak görülebilir. Çünkü üyeliğe son vermeyle ilgileşim yalnızca disiplin ve görevler arasında bulunmuştur. Bu ilgileşim disiplin değişkeniyle olumlu, görevler değişkeniyle olumsuzdur. Bu tür partilerde üyeliğe son verme kolaylığı başka bir nedenle açıklanmalıdır. Disiplinin az önemsenmesi ve son verme kolaylığı arasındaki pozitif ilişki görülmekteyken, görevler ve son verme arasındaki negatif ilgileşim görülmemiştir. Bu durumda söz konusu çelişkinin, üyeliğe son veren organa geniş yetkiler verilmiş olmasından kaynaklanabileceği ileri sürülebilir.

Üçüncü grup partilerin görevlere verdiği önem (0,812) diğer değişkenlere göre ağır basmaktadır. İkinci gruptaki partilerden farklı olarak, bu partilerde görevlere karşılık üyelerin haklarına da önem verilmektedir. Diğer bir anlatımla, ikinci gruptaki partiler üyelerine sağladıkları hakların karşılığında onlardan fazla bir talepte bulunmamalarına karşılık, üçüncü gruptaki partiler, hem üyelerinden çeşitli görevleri yerine getirmelerini talep etmekte hem de bu taleplerinin karşılığı olarak onlara haklar tanımaktadırlar. Ancak, haklara verilen önem ikinci gruptaki partilere oranla daha az kalmaktadır. Diğer iki gruba göre bu partileri ayıran ikinci özellik, eğitime verdikleri önemdir. Bu gruba giren partiler, eğitime diğer partilerden daha fazla önem vermekte; diğer yandan üye aidalarına ve parti içi disipline vurguda bulunulmamaktadır. Disiplin konusundaki bu yaklaşımın görevlere verilen önemle ikame edildiği söylenebilir. Çünkü görevler ve üyeliğe son verme güçlüğü arasında önemli bir negatif ilgileşim tespit edilmiştir. Üyeliğin sona erdirilmesinin bu partilerde kolay olduğu görülmektedir. Ancak, ikinci grupta yer alan partilerle karşılaştırıldığında bu sürecin daha uzun sürdüğü söylenebilir. Diğer bir deyişle, bu partilerin birer görev partisi olduğu, görevlerini yerine getirmeyen üyeleri partiden kolaylıkla uzaklaştırdıkları iddia edilebilir. İlçe ve il örgütlerine yetki verilmeyle birlikte bu yetkiler, ikinci gruptaki partilere kıyasla daha azdır. Bu üç bileşen oluşturulduktan sonra, inceleme konusu olarak seçilen partilerin üç temel bileşendeki değişken değerlerine göre bir gruplandırma yapılmıştır. Partilerin bileşen değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Partilerin Temel Bileşen Değerleri

	Faktör-1	Faktör-2	Faktör-3
DTP	0,32951	0,64445	1,29668
BCP	-0,09287	1,93851	0,44421
ODP	1,25907	-0,7047	-1,72428
LDP	-0,10091	-0,47862	0,75334
IP	2,13099	0,97996	-0,70761
SP	0,63498	-2,08975	0,83633
GP	0,01826	-0,23806	0,82447
MHP	-0,65956	0,59682	-0,27755
CHP	-0,23849	-0,47583	0,67953
ANAP	-0,73352	0,22761	0,31559
AKP	-1,08932	-0,23606	-1,42502
DP	-1,45812	-0,16432	-1,01569

Tablo 3'te verilen değerlerin daha net olarak gösterilebilmesi amacıyla bu değerler Şekil 1'de grafik olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Partilerin Bileşen Değerleri

Gruplandırma yapılırken, bileşenlerin birincil değişkenleri esas alınmıştır. Bu değişkenler sırasıyla disiplin, haklar ve son olarak da görevlerdir.

Disiplin Partileri

Disiplin bağımsız değişkenine göre yapılan inceleme de DTP, ÖDP, İP ve SP'nin parti içi disipline diğer partilere göre daha fazla önem verdikleri görülmüştür. DTP'nin üçüncü bileşen oranının disipline göre oldukça yüksek olması nedeniyle bu grupta değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmüştür. Bu durumda disiplin partisi grubunda üç parti bulunmaktadır. Bunlar ÖDP, İP ve SP'dir. ÖDP için disiplin pozitif değer alan tek faktördür. Diğer bir deyişle, ÖDP üyelerine herhangi bir hak tanımamakta, buna karşılık üyelerinden görev anlamında bir beklentisi de bulunmamaktadır. ÖDP, üyelerinin aidatlarını ödemeleri konusunda İP örneğindeki kadar olmasa da vurgulamaktadır. ÖDP ve İP'nin ortak noktası, görevlere yaptıkları vurgunun negatif olmasıdır. SP bu noktada iki partiden ayrılmakta ve hem disipline hem de görevlere önem vermektedir. Aslında SP'nin disiplin ve görev bileşenleri birbirine oldukça yakındır ve iki türden birisinde değerlendirilebilir. Ancak, eğitime verilen önemin düşüklüğü, bu tipte değerlendirilmesini daha anlamlı kılmaktadır. ÖDP ve İP'de üyeliğin sona erdirilmesi sürecinde partiliye uzun bir itiraz süresi tanınmaktadır. İP'nin aynı gruptaki partilere göre üyelerine daha fazla hak tanıdığı söylenebilir.

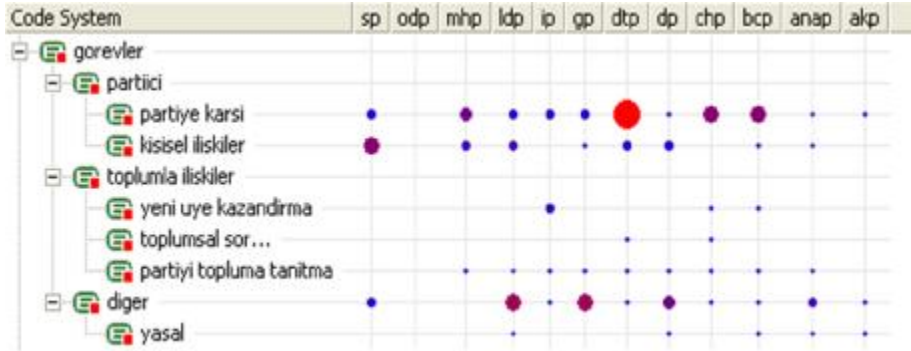
Hak Partileri

Diğer partilere göre haklara verilen önemin disiplin ve görevlere verilen önemden fazla olduğu yalnızca iki parti bulunmaktadır. Bu partiler, BCP ve MHP'dir. Bu iki parti arasında MHP'nin parti tüzüğünde parti içi demokratik katılım haklarına gösterdiği önemin oranının, BCP'den daha az olduğu tespit edilmiştir. Aslında bu durumun, ülkemizdeki partilerin üyelerine karşı olan genel eğilimi konusunda fikir verebilir. On iki partinin onunda üyelerin haklarının disiplin ya da görevlerden az önemsenmesi, parti yönetimlerinin üyeleri karşısındaki gücüne işaret etmektedir. Partilerin önemli bir çoğunluğu üyelerinden bir takım görevleri yerine getirmesini, parti disiplinine uymalarını, eğitim faaliyetlerine katılıp parti politikalarını öğrenmelerini, aidatlarını zamanında ödemelerini beklemekte, bunlara karşılık olarak ise onlara ancak çok az hak tanımakta veya hiç hak tanımamaktadır. Haklar verildiği zaman, genelde yalnızca görüş bildirme ve toplantılara katılma gibi katılımcılık özelliği düşük düzeyli haklar olmaktadır. Parti örgütünü üyelerin isteklerini dinlemeye ve onların taleplerine cevap vermeye zorlayıcı haklar son derece sınırlıdır. Öte yandan partilerin üyelerine sağladıkları hakların önemli bir kısmı, örgütsel devamlılığı sağlamaya yönelik haklardır. Bunun en tipik örneği, örgütün kademelerinde görev alabilme ve seçimlerde aday yoklamalarına katılabilme hakkıdır. Kuşkusuz bu hakların üyelere sağlanması son derece doğaldır. Ancak, bu pozisyonların sayı olarak kısıtlı olduğu, partilerin çoğunda aday

yoklaması yapılmadığı ve bu gibi haklara erişimde üyelerin eşit koşullarda olmadıkları da belirtilmelidir.

Görev Partileri

DTP, LDP, GP, CHP ve daha sınırlı olmakla birlikte ANAP'ın görevler açısından diğer partilerden ayrıldığı söylenebilir. Bu partilerde üyelerin yerine getirmesi gereken görevler ve sorumluluklar, haklara ve disipline yapılan vurgudan daha fazladır. LDP, CHP ve ANAP'ın disiplini görevlerle ikame ettiği söylenebilirken, DTP ve çok daha az düzeyde GP görevler ve disipline yapılan vurguyu birbirlerini destekler biçimde kullanmaktadır. Öte yandan partilerin üyelerine yükledikleri görevlerin nitelikleri de ilginç bir tablo ortaya koymaktadır. Şekil 2'de görevlerin bu nitelikleri gösterilmiştir.

Şekil 2. Partilerin Üyelerine Yükledikleri Görevlerin Nitelikleri

Yukarıdaki şekilde görülebileceği gibi, üyelerin ağırlıklı olarak görevleri partiye karşı sorumlulukların yerine getirilmesi ve parti içinde kişisel ilişkilerin –diğer bir deyişle hiyerarşik ilişkinin- korunmasıyla ilgilidir. Siyasi partilerin başat işlevlerinden bir tanesi olan toplumsal sorunları partiye iletme ve yeni üye kazanmak için üyelere güvenme son derece düşük bir orana sahiptir. Başka bir deyişle, ülkemizde siyasal partilerin çoğunda parti üst yönetimleri kendi oluşturdukları gündemlere göre siyaset üretmekte, partiye yeni üyelerin katılmasında otoriteyi ellerinden bırakmakta isteksiz davranmaktadırlar. Buna rağmen partilerin hemen hepsi, üyelerinden partiyi topluma tanıtmalarını istemektedir. Öte yandan, topluma tanıtmaya üzerinde dâhi yoğun bir baskının olmayışı, parti merkezinin kontrolünde bir tanıtımın tercih edildiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Bu bakış açısının, üyeleri seçimler için bir araç olarak görme eğilimini yansıttığı iddia edilebilir.

AKP'nin Örgütsel Farklılığı

AKP ve DP'nin yukarıdaki gruplardan hangisine girebileceği konusu tartışmalıdır. Çünkü her üç bileşen değerleri de negatiftir. Bu iki partinin ortak paydaları, diğer partilerden farklı olarak disiplin, hak ve görevlere önem vermemeleri, üyelerinden maddi veya soyut bir beklentileri bulunmaması ve üyelerin parti politikalarını öğrenmeleri konusunda bir çaba göstermemeleridir. AKP partinin topluma tanıtılmasında dahi üyelerine görev vermemektedir. Buna karşılık, incelenen partiler arasında en fazla üyeye sahip olanlar da bu iki partidir. Üyelerinden bir beklentisi olmayan ve üyelerini, deyim yerindeyse, oldukları gibi kabul eden partilerin, üye sayılarını diğer partilere göre çok daha fazla arttırabildikleri görülmektedir.

AKP'nin üye stratejilerinin diğer partilerden ayrık bir özellik gösterdiği, sonuçları sunulan çalışmada gösterilmiştir. Öte yandan söz konusu üye stratejisinin örgütsel yapılanmaya da etkisi olduğu söylenebilir. Dahası, AKP'nin üye sayısını arttırma üzerine kurulu bir örgütsel yapısının olduğu dahi söylenebilir. Bu nedenle merkez yönetimi içinde bir sosyal işler başkanlığı, bir sivil toplum örgütleriyle ilişkiler başkanlığı, bir tanıtım ve medya başkanlığı, bir halkla ilişkiler başkanlığı, kadın ve gençlik kollarına ek olarak özürülüler ve yaşlılar merkezi ve bir iletişim merkezi bulunmaktadır. Bu yapılanma kapsamlı bir tanıtım ve halkla ilişkiler işlevinin yürütüldüğünü göstermektedir. Ayrıca üye sayısının arttırılması, yerel örgütler için önemli bir performans göstergesi olarak değerlendirilmektedir. "AK Üye" bilgisayar programı, yerel örgütlerin üye sayılarını sürekli olarak denetleme olanağı vermektedir. Genel merkezin altı aylık denetimleri ve yerel birimlerin merkeze göndermeleri gereken faaliyet raporlarında üye sayısının artışı araştırılmakta, artış yeterli düzeyde değilse bunun nedenlerinin incelenmesi istenmektedir.

Farklı bir örgütsel tercihte bulunan CHP ile bir karşılaştırma yapmak gerekirse, CHP'nin merkez teşkilatının yapılanmasında kadın ve gençlik kolları bulunmasına rağmen, AKP'nin kadın ve gençlik kollarının çalışmalarının daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca CHP'de sivil toplum örgütleriyle ilişkilerden sorumlu bir birim, özürülüler ve yaşlılara yönelik bir komite veya merkez de bulunmamaktadır. CHP'nin yan kollara ağırlık vermemesi, bu kesimlere karşı duyarsız olduğu anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni daha çok CHP'nin cinsiyet, yaş, fiziksel durumlar gibi farklılıkları eritmeye çalışan evrenselci bir anlayışa sahip olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim partinin Antalya il başkanı bu tür ayrımların ayrımcılık olduğu görüşünü belirtmiş, özürülü ve yaşlılara yönelik faaliyetlerin partiyi bir ticarethaneye dönüştürebileceğini ifade etmiştir. AKP 'tanıtım ve medya başkanlığı' adından da anlaşılabilir gibi, medyayı bir tanıtım aracı olarak kullanma eğilimindedir. CHP ise medya organlarıyla ilgili birimi için 'basın bürosu' adını tercih etmiştir. AKP'de başkanlık

düzeyinde oluşturulan birim, CHP’de parti faaliyetlerini bildirme amaçlı ‘basın’ organlarıyla ilişkilerini, başkanlıktan daha alt düzey bir yapılanma olan ‘büro’ birimiyle temsil edilmektedir. Merkez örgütlenmesinin üye sayısının arttırılması konusundaki bu duruşları, yerel ölçekte de gözlenmiştir. AKP il başkanı üye sayısının önemi konusunda “Çok olması önemli. AKP bir kitle partisidir. Türkiye’de olan bütün unsurların partimizde olmasını umut ediyoruz, sınır görmüyoruz” cevabını vermiştir. Üye sayısının arttırılması konusundaki bu yaklaşım, klasik kitle partisi tanımlamasına uymakla birlikte, kitle partisinin gösterdiği sınıfsal niteliğe ters düştüğü söylenebilir. CHP il başkanı ise üye sayısının artmasına yönelik olarak daha uzun bir cevap vermiştir. Üye sayısının artmasını kuşkusuz istediğini belirtmiş. Daha sonra bu üyelerin aktif çalışanlardan oluşması, üyesi oldukları partiye karşı sorumluluk taşımaları gerekliliği, partinin başarısı için çalışmalarını gerektiğini belirtmiştir. Ancak diğer yandan günümüz yaşam koşullarında insanların çok yargılanamayacağını da eklemiştir. Üye sayısının arttırılması konusunda sınıfsal bir atf, CHP il başkanı tarafından da yapılmamıştır. İki partinin iletişim biçimleri göz önüne alındığında, AKP’nin etkinliklerinde daha fazla sayıda insanın katılmasına yönelik sosyal etkinliklere ağırlık verildiği; buna karşılık CHP etkinliklerinin eğitim ve mobilizasyon amaçlı olduğu söylenebilir. Bu iki etkinlik türü arasında katılımcılar arasındaki fark il başkanlarıyla yapılan görüşmelerde de kendisini göstermektedir. AKP il başkanı etkinlikleriyle ilgili soruya “Partimizin kuruluş yıldönümünde yemeklerimiz var. Kadın kollarımızın düzenlediği tiyatrolar, gençlik kollarımızın düzenlediği futbol turnuvası, şiir ve kompozisyon okuma yarışmaları, müzik şölenleri var. Bunlara katılım gayet iyi oluyor.” cevabını vermiştir. CHP il başkanı ise yapılan etkinliklere katılımın az olduğunu belirtmiş, katılım için zaman ve duyarlılık olması gerektiğini söylemiştir. Diğer bir deyişle CHP, zaman ve duyarlılık gerektiren faaliyetlerde bulunurken, AKP nitelikleri gereği çok duyarlılık gerektirmeyen, piknik, konser, spor karşılaşmaları gibi boş zaman aktivitelerine yönelmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse AKP’nin örgütsel yapılanmasının çok sayıda üye sağlama üzerine kurulu olduğu söylenebilir. Profesyonel ve merkezi halkla ilişkiler etkinliklerinin yanı sıra üyelerden ideolojik ve maddi beklentisi olmayan parti, çıkarların toplandığı bir şemsiye örgüt görünümü sergilemektedir. Bu yapılanmanın kendisinden beklenen sonuçları verdiği, partinin üye sayısındaki hızlı artış ve ulaştığı nicelik düşünüldüğünde görülmektedir. Bu noktada daha önce belirtilen siyasal gereklilikler ve halkın talepleri arasında uzlaşma oluşturma sorunu karşısında partinin nasıl bir yöntem belirlediği konusu ele alınabilir. Üyeler ve parti yönetimi arasındaki ideolojik gerilimi açık olarak yaşayan CHP, bu karşılaştırma için de kullanılabilir. İkinci bölümde CHP ile ilgili yazılanlar hatırlandığında,

CHP'nin neoliberalleşme sürecinde bir takım ideolojik yön değiştirmelere gittiği, bu süreçte parti içinde önemli gerilimlerin yaşandığı görülmektedir. Bu gerilimler parti yönetimi ve üyeler veya çeşitli parti içi gruplar arasında keskin tartışmaların yaşanmasına, bazı durumlarda partiden kopuşlara neden olmaktadır. Örneğin CHP'nin çarşaf açılımı olarak adlandırılan girişimi, laik üyeler arasında ciddi tepki almış, parti yönetimi uyguladığı politikayı yerel örgütlerine ve özellikle kadın üyelerine benimsetmekte oldukça zorlanmıştır. AKP ise parti yönetimi ve üyeler arasındaki gerilimi çözebilmek için farklı bir yöntem geliştirmiştir. Parti tüm düzeylerde sürekli olarak *danışma toplantıları* düzenlemekte, aday seçimlerinde teşkilat yoklamaları (teamül yoklamaları) yapmaktadır ve mahalle ve köy muhtarlık alanlarından il düzeyine kadar uzanan bir delegasyon sistemi kurmuştur. Bu toplantılar ve yoklamalardan ortaya çıkan sonucun merkezin istekleri doğrultusunda şekillendirilebilmesi için, üyelerle merkezi yönetim arasına son derece etkili bir tampon görevi gören kamuoyu yoklamaları yerleştirilmiştir. AKP, partiyle ilgili hemen her konuda anketler yoluyla parti üyelerinin görüşlerini almaktadır. Ancak bu anketler, aynı zamanda üye olmayanlara da yapılmaktadır. Ortaya çıkan sonuca göre bir seçim yapma yetkisi ise yalnızca genel merkeze ait (merkez ise, cumhurbaşkanlığı adayı konusunda olduğu gibi, önemli durumlarda bu yetkiyi başkana devredebilmektedir) olmaktadır. Kamuoyu yoklamaları ve teşkilat oylamalarının sonuçlarına göre bir karar almanın AKP için çok rahatsız edici bir durum olmayacağı da söylenebilir. Çünkü AKP'nin amacı, mümkün olan en fazla sayıda seçmeni tatmin etmektir. Partinin daha önce ele alınan ideolojik boşluğu, hemen her konuda esnek karar alma olanağı da sunmakta, böylelikle üyelerle parti yönetimi karşı karşıya kalmamakta, neoliberal politikalar ve halkın talepleri arasındaki gerilim nominal bir katılım ağı ve örgütsel süreçler içinde emilebilmektedir.

Türkiye'de Siyasal Partilerin Üye Stratejileri ve Kartel Parti

Bu çalışmada öncelikle on iki siyasal partinin üye stratejileri karşılaştırmalı olarak belirlenmiş, daha sonra partiler baskın bileşenlere göre üç gruba ayrılmıştır. AKP ve DP bu gruplandırmanın dışında kalmıştır. Tartışma bölümünde ise elde edilen bulgular, kartel parti modeli bağlamında tartışılmıştır. Yapılan incelemenin birinci önemli sonucu, siyasal partiler üye stratejilerinde zengin bir çeşitlilik olduğunun gösterilmesidir. Hemen her parti üye adayı, üye, ilçe, il ve genel merkez arasındaki ilişkilerde aktörlere farklı ağırlık verebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, yasal çerçeve üye stratejileri bağlamında geniş bir alan sağlamaktadır. Ancak bu alan, üye haklarını geliştirmek için kullanılmamaktadır. Elde edilen ikinci önemli sonuç budur. Bunun en önemli nedeni ise partilerin çoğunun maddi olarak üyelerine bağımlı olmamalarıdır. Partiler maddi olarak üyelerine bağımlı

olmadıklarından, onlara bir hak tanımayı da gereksiz görmektedirler. Üçüncü sonuç da, belki de ikinciyle bağlantılı olarak, partilerin demokratikleşme konusunda isteksiz olmalarıdır. Daha katılımcı, toplumsal sorunlara daha duyarlı bir örgütlenme olanağı bulunmasına rağmen, partilerin önemli bir çoğunluğu üyelerine merkezde belirlenen gündemlerini dayatmaktadırlar. Bu gündemlere sadakat gösterilmesi için üyelerine neredeyse kulluk görevleri yüklemektedirler.

Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu'nun siyasi partileri tek tipleştirdiği ve kısıtlamalar nedeniyle partilerin kendi özgül kimliklerini ifade edemedikleri konusunda ileri sürülen görüşlerin doğruluğuna katılmamak güçtür. Ancak, Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerinde yapılan değişikliklerle birlikte, en azından üye stratejilerini belirleme açısından partilere daha geniş bir alan açıldığı söylenebilir. Örneğin siyasal partilerle ilgili maddelerin somutlaştırılması yoluna gidildiği, bu somutlaştırmalarına, partilerin kapatılma koşulları üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Anayasal değişikliklerde göze çarpan bir diğer durum ise partilerin denetimleriyle ilgilidir. 1982 Anayasası'nın ilk halinde partilerin kuruluş öncesinde sıkı bir denetime tabi olduğu görülmekte ve sınırlamalarda soyut ideolojik koşulların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Ancak bu denetim 1995 değişiklikleriyle partilerin kuruluşu sonrasında kaymış, 2001 değişiklikleriyle de kuruluş sonrası denetimlerde malî denetime yapılan vurgu artmış; kısıtlamalarda düşünceden eylemlere doğru bir yöneliş yaşanmıştır. Partilerin üye edinme olanakları da genişletilmiştir. Partilere üye olabilme yaşı on sekize indirilmiş, üniversite öğrencilerinin parti üyesi olabilmeleri ve öğretim elemanlarının partilerin merkez organlarında görev alabilmeleri sağlanmıştır. Öte yandan sivil toplum örgütleriyle partiler arasındaki ilişkilerde sınırlamalar azaltılmıştır.

Elde ettiğimiz bulgular siyasal partilerin açılan bu alanı kullanımı konusunda ne söylemektedir? Başka bir deyişle, siyasal partilerin üye stratejileri hâlen bir kartel parti özelliği göstermekte midir? Daha önce haklarla ilgili olarak dikkat çekilen, üyelere tanınan hakların azlığı olgusu, bir kartel parti özelliği olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, birinci grupta yer alan ÖDP, İP ile ikinci grupta yer alan BCP dışındaki partilerin aidatlar konusundaki görece rahat tutumları, çalışmaya dâhil edilen partilerin maddi olarak üyelerine çok bağımlı olmadıklarını da göstermekte, bu durum kartellik özelliğini desteklemektedir. Tüzüklerin incelenmesi sırasında bu özelliği gösteren başka bir gösterge de partilere yüklenen görevler arasında toplumsal sorunların partiye iletilmesine fazla yer verilmemesidir. Tüzükler dışında, kartel parti tezinin doğrulandığı başka bir konu, ana akım partilerin ulusal %10'luk seçim barajını kaldırmaktaki isteksizlikleridir. Her ne kadar parti liderlerinin çoğu bu konudaki olumlu yaklaşımlarını bildirmişlerse de, seçim barajı, istikrar endişesiyle varlığını sürdürmektedir. Her ne kadar AKP

ve DP'nin üyeler ve üye olmayanlar arasında bir ayırım yapmadığı düşünülebilirse de üye sayısı en fazla olan bu iki partinin daha çok hepsini kap parti tipine yaklaştığı ileri sürülebilir. Her iki parti de üyelerinden görev ve disiplin bağlamında çok fazla bir talepte bulunmamakta, üye sayılarını artırmakla ilgilenmektedirler. Kartel partiler kendi kendine yeten partiler olduklarından üye sayılarını artırma konusunda isteksiz olacakları, parti yönetiminin politikalarını eleştirebilecek nicelikte üye artışına sıcak bakmayacakları düşünülebilir. Ancak diğer yandan üyelik yalnızca maddi destek anlamını taşımamakta, kartel partilerin toplumda kaybettikleri konumlarını telafi edebilmek için üye sayılarını arttırma eğiliminde oldukları da göz önünde tutulmalıdır.

Öte yandan, kartel parti tipine uyumsuz bir takım özelliklerin de bulunduğu söylenebilir. Katz ve Mair, kartel partilerde görev ve hakların belirsiz olduğunu ve üyelerle üye olmayan arasında fazla bir ayırım olmadığını söylemişlerdir. Oysaki üçüncü grupta değerlendirdiğimiz görev partileri, klasik kitle partilerine benzer bir biçimde üyelerine görev ve sorumluluklar yüklemekte, üyelerinden parti politikalarını öğrenmelerini istemekte, böylece partili olmayanlarla üyeler arasında bir ayırma gitmektedir. ÖDP, İP ve SP'nin disipline, BCP'nin ise haklara verdikleri önem de bu partileri kartel parti tipinden uzaklaşmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada 12 siyasal partinin tüzükleri üye stratejileri bağlamında incelenmiş ve kartel parti modeli çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, incelenen partilerden üçüncü grupta yer alanların (DTP, LDP, GP, CHP ve ANAP) kitle partisi ve kartel partisi arasında; üçlü gruplandırmada ayrık kalan AKP ve DP'nin ise hepsini kap ve kartel parti arasında melez bir yapılanmaya sahip oldukları ileri sürülebilir. Birinci grupta yer alan ÖDP, İP, SP ve ikinci grupta yer alan BCP ve MHP'nin ise bu kategoriler içinde değerlendirilmesi güçtür. Bu zorluğun kaynaklarının ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Ancak, bu beş partinin ortak bir özelliği olduğu söylenebilir. Bu partilerin hepsinde belirleyici öge baskın olarak ideolojidir. Sosyalizm, milliyetçilik ve din temelli siyaset diğer partilerin hiç birinde bu partilerde olduğu kadar belirgin bir biçimde ifade edilmemektedir. Böylece bu beş partinin ana akım partilerden ayrık olarak kartel parti özelliği göstermedikleri söylenebilir. Diğer yandan üyelerini arttırmakla parti içinde kontrolü kaybetmemek arasında bir ikileme kaldıkları, bu nedenle de partiye sadakati sağlamak için disiplin tedbirlerine (ÖDP, İP ve SP) başvurdukları veya üye sayısını arttırmak için üyelerine sağladıkları hakları kolaylıkla partiden uzaklaştırma gücüyle denetledikleri (BCP) görülmektedir.

İncelenen partilerin gruplandırılması için kitle-kartel ve hepsini kap-kartel gibi iki hibrid modelin önerilmesi ve ideolojik olarak çok farklı kutuplarda yer alan partilerin birlikte değerlendirilmesi alışılmadık bir sonuç olarak görülebilir. Ancak, bu noktada yapısal koşulların altının çizilmesi gerekmektedir. Her ne kadar siyasal partilerle ilgili yasal düzenlemeler üye stratejilerinin farklılaşmasına olanak sağlamış olsa da bu bölümün başlarında belirtildiği gibi, siyasal partilerin devlete olan maddi bağımlılıkları ve böylece de üyelerinden bağımsızlıkları, devam etmektedir. Başka bir anlatımla, kartellik bu partiler için yasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan demokrasinin en önemli bileşeni olan seçimler partilerin toplumla bir şekilde iletişim içinde olmasını gerektirmektedir. Bazı partiler bunu gerçekleştirebilmek için partilerinin görüşlerini yaymaya çalışmakta (kitle-kartel) (DTP, LDP, GP, CHP ve ANAP); bir kısmı ise toplumdaki görüşleri oldukları gibi partide toplamaya çalışmaktadır (hepsini kap-kartel) (AKP, DP). Diğerleri de (ÖDP, İP, SP, BCP) ana akımdan ayrıık kalma pahasına ideolojik duruşlarını korumaktadırlar.

Kuşkusuz bu çalışma partilerin üyelik stratejilerinin incelenmesi için küçük bir adım olup yeterli değildir. Özellikle kartel parti modelinin değişik bileşenlerinin araştırılması, kurumsal siyasal sistemin nasıl bir parti yapılanmasına yol açtığı, toplumsal ve siyasal değişimlerin partilerin örgütsel yapıları üzerindeki şekillendirici etkileri uzamsal araştırmalarla izlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Abedı A. (2004), *Anti-Political Establishment Parties A Comparative Analysis*, Routledge, London.
- Ayata A. G. (1992), *CHP: Örgüt ve İdeoloji*, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Bolleyer N., (2008), *Inside The Cartel Party: Party Organization in Government and Opposition*, *Political Studies*, 1-21.
- Bottom, K. (2003), *Populist Parties in Government: Prospects for Entry into the Cartel*, ECPR Conference (18-21 September), Panel 24-2: *Challenger Parties in Government: Populist Parties as Governing Parties*, Marburg.
- Carty R. K. (2004), *Parties as Franchise Systems: The Stratarchical Organisational Imperative*, *Party Politics*, 10, (1), 5-24.
- Duverger M. (1993), *Siyasal Partiler* (çevr. Ergun Özbudun, 4. Basım), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Gençkaya Ö. F. (2002), *Devletleşen Partiler – Türkiye’de Siyasi Partilerin Gelir Kaynakları, 1983-1998*, ANSAV, Ankara. <http://www.bilkent.edu.tr/~genckaya/DEVPAR.htm>, erişim tarihi: 25.09.2007.
- Gray M., Caul M. (2000), *Declining Voter Turnout in Advanced Industrial Democracies, 1950 to 1997*, *Comparative Political Studies*, Vol. 33, No. 9, 1091-1122.

- Heidar K., Saglie J. (2003), Predestined Parties: Organizational Change in Norwegian Political Parties, Party Politics, Vol.9, No: 2, 219-239.
- Katz R. S., Mar P. (1995), Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party, Party Politics, vol:1, no:1, 5-28.
- Katz R. S., Mar P. (2009), The Cartel Party Thesis: A Restatement, Perspectives on Politics, vol:7, no:4, 753-766.
- Lawson K., Poguntke T. (2004), How Political Parties Respond?, How Political Parties Respond: Interest Aggregation Revisited, der. LAWSON K., POGUNTKE T., 1-14, Routledge.
- Lipset S. M., Clark T. N., Rempel M. (1993), The Declining Political Significance of Social Class, International Sociology, vol: 8, no: 3, 293-316.
- Mar P., van Biezen I. (2001), Party Membership in Twenty European Democracies 1980-2000, Party Politics, vol:7, no:1, 5-21.
- Mutlu, Abdullah (2005); Kurumsallaşmış Demokrasilerdeki Siyasi Partiler Sistemi ile Ülkemizdeki Siyasi Partiler Sisteminin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi ve Özgün Model Arayışları (Uzmanlık Tezi), T.C. İç İşleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, <http://www.icisleri.gov.tr/Icisleri/WPX/apktez1.doc#Toc101878048>, erişim: 07.09.2007..
- Putnam R. (2000), Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon & Schuster, New York.
- Turan İ. (1976), Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, Der Yayınları, İstanbul.
- Wolinetz, Steven B. (2002), Beyond the Catch-All Party: Approaches to the Study of Parties and Party Organization in Contemporary Democracies, Political Parties: Old Concepts and New Challenges, der. GUNTHER R., MONTERO J. R., LINZ J.J., 136-165, Oxford University Press, Londra.

Parti Tüzükleri

- AK Parti Tüzüğü, <http://www.akparti.org.tr/tuzuk.asp?dizin=0&hangisi=0>, erişim: 01.09.2007
- Anavatan Partisi Tüzüğü, <http://www.anap.org.tr/sub.asp?id=82>, 01.09.2007
- Bağımsız Cumhuriyet Partisi Tüzüğü, <http://www.bcp.org.tr/syf.php?sid=13>, <http://www.bcp.org.tr/syf.php?sid=19>, erişim: 01.09.2007
- Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, http://www.chp.org.tr/index.php?module=chpmain&page=list_party_info&pid=147, erişim: 01.09.2007
- Demokrat Parti Tüzüğü, <http://www.dyp.org.tr/DPtuzuk.asp>, erişim: 01.09.2007
- Demokratik Toplum Partisi Tüzüğü, <http://www.dtpgm.org.tr/tuzuk.pdf>, erişim: 01.09.2007
- Genç Parti Tüzüğü, <http://www.habergenc.com/>, erişim: 01.09.2007

H. S. Akıllı / NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (2012) 159-179
H. S. Akıllı / Nevsehir University Journal of Social Sciences 1 (2012) 159-179

- İşçi Partisi Tüzüğü, <http://www.ip.org.tr/lib/pages/detay.asp?goster=tbelgeler&belgetur=1>, erişim: 01.09.2007
- Liberal Demokrat Parti Tüzüğü, <http://www.ldp.org.tr/LDP.asp?level1=tuzuk>, erişim: 01.09.2007
- Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, <http://www.mhp.org.tr/tuzuk/tuzuk0.php>, erişim: 01.09.2007
- Özgürlük ve Dayanışma Partisi Tüzüğü, <http://www.odp.org.tr/genel/tuzuk.php>, erişim: 01.09.2007
- Saadet Partisi Tüzüğü, <http://www.sp.org.tr/sayfa.asp?id=16>, erişim: 01.09.2007